

اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

خلاصه گزارش اقتصاد کشاورزی

سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳

تهیه کننده: مطهره بخشایش

خلاصه مدیریتی

بخش کشاورزی به دلیل داشتن نقش حیاتی در تأمین غذای مورد نیاز کشور و تقویت امنیت غذایی، صادرات، اشتغال و حفظ منابع طبیعی، یکی از مهمترین بخش‌های اقتصاد کشور محسوب می‌شود. این بخش به لحاظ توانمندی در بهره‌برداری مناسب از منابع و عوامل تولید از جمله اراضی مستعد کشاورزی، اقلیم‌های متنوع آب و هوایی، منابع طبیعی تجدید شونده و ذخائر غنی ژنتیکی می‌تواند جایگاه مناسبی در اقتصاد کشور داشته باشد. از همین رو گزارش سالانه وضعیت اقتصاد کشاورزی به بررسی متغیرهای اقتصادی بخش کشاورزی در قیاس با روندهای گذشته و اهداف از پیش تعیین شده می‌پردازد. گزارش حاضر برای سال زراعی ۹۴-۹۳ (سال پایانی برنامه پنجم) تهیه و تدوین گردیده است.

اقتصاد کلان - ارزش افزوده: بنابر آمار رسمی بانک مرکزی، ارزش افزوده بخش کشاورزی در سال ۹۴ به

قیمت‌های ثابت سال ۸۳ با ۴ درصد رشد نسبت به سال گذشته به ۱۴۱۳۳۳ میلیارد ریال رسیده است. با توجه به تولید ناخالص داخلی کشور که ۱۹۸۲۳۳۳ میلیارد ریال می‌باشد بخش کشاورزی ۷/۱ درصد از خلق ارزش افزوده کشور را به خود اختصاص داده است. طبق اهداف پیش‌بینی شده برای برنامه پنجم، انتظار می‌رفت ارزش افزوده بخش کشاورزی با متوسط رشد سالانه ۷ درصد به ۱۹۱۲۰۷ میلیارد ریال در سال ۹۴ برسد اما تنها ۷۳/۹ درصد از اهداف برنامه محقق گردیده است. متوسط رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی در این برنامه ۳/۲ درصد بوده و کمتر از اهداف تعیین شده برای برنامه پنجم می‌باشد. اگرچه اهداف برنامه به خوبی تأمین نشده است اما رشد مثبت بخش کشاورزی در شرایطی بوده که رشد اقتصادی کشور منفی و دچار رکود بوده است. رشد اقتصادی بخش‌های صنعت و خدمات به ترتیب ۶/۱- و ۲/۳- درصد و رشد کل اقتصاد ۲/۴- درصد برآورد شده است. لذا می‌توان گفت بخش کشاورزی در مقایسه با کل اقتصاد عملکرد مناسب‌تری در خلق ارزش افزوده داشته است. ضریب نوسان رشد بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه سوم (۱/۷)، چهارم (۱۰/۹) و پنجم (۰/۶) نشان می‌دهد بخش کشاورزی در برنامه پنجم نوسان و ناپایداری کمتری را تجربه کرده است هر چند که ماهیت بخش کشاورزی به گونه‌ای است که این بخش را نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی ناپایدارتر می‌سازد. طبق آمارهای بانک جهانی در سال ۲۰۱۴، متوسط نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران طی ۱۰ سال اخیر ۲/۱۵ درصد بوده است که کمتر از نرخ متوسط جهانی (۲/۸ درصد) و در رتبه ۱۵۲ جهان قرار دارد. بیشترین متوسط رشد مربوط به کشور ترکمنستان با نرخ ۲۱/۲ درصد بوده است.

جدول ۱: خلاصه شاخص های اقتصاد کلان - ارزش افزوده کشاورزی به قیمت های ثابت سال ۸۳ - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	۱۴۱۳۳۳	۱۹۱۲۰۷	۴۰	۱۳۰۷۹۴.۸
۲	رشد ارزش افزوده (درصد)	۴۰	۷۰	۰.۲	۳.۲
۳	سهم ارزش افزوده کشاورزی از کل اقتصاد (درصد)	۷.۱	-	۰.۴	۶.۵

توضیحات: شاخص هایی که دارای واحد درصد هستند در ستون سوم (رشد نسبت به سال ۹۳) تفاوت با سال گذشته لحاظ شده است.

مأخذ: گزارش خلاصه تحولات اقتصادی بانک مرکزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

اقتصاد کلان - اشتغال و درآمد سرانه: طبق آمار مرکز آمار ایران، تعداد شاغلین بخش کشاورزی در سال ۹۴

معادل ۳/۹۶ میلیون نفر بوده که نسبت به سال گذشته ۳/۹ درصد افزایش داشته است. بخش کشاورزی از مجموع ۲۱/۹۷ میلیون نفر شاغلین بالای ۱۰ سال، ۱۸ درصد را به خود اختصاص داده است در حالیکه سهم بخش های صنعت و خدمات از اشتغال به ترتیب ۳۲/۵ و ۴۹/۴ درصد بوده است. در بلندمدت اشتغال بخش کشاورزی هم به طور مطلق (تعداد) و هم در مقایسه با سایر بخش ها (سهم از کل اشتغال) روند نزولی داشته است در حالیکه بخش خدمات در نقطه مقابل قرار دارد و بخش صنعت با حفظ سهم خود از کل اشتغال، به طور مطلق رو به افزایش بوده است. متوسط درآمد سرانه شاغلین بخش کشاورزی در سال ۹۴ معادل ۳۵/۶۸ میلیون ریال بوده که نسبت به سال گذشته اندکی معادل ۰/۰۸ درصد افزایش یافته است. این در حالی است که متوسط درآمد سرانه شاغلین بخش های صنعت و خدمات در این سال بسیار بالاتر از شاغلین بخش کشاورزی و به ترتیب معادل ۷۰/۳۸ و ۱۱۰/۱۸ میلیون ریال بوده است. درآمد سرانه شاغلین صنعت و خدمات در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته بر خلاف بخش کشاورزی به ترتیب ۵/۴۹ و ۷/۳۵ درصد کاهش یافته است. کاهش درآمد سرانه در بخش های خدمات و صنعت در سال ۹۴ به حدی است که میزان درآمد سرانه بخش خدمات به کمتر از میزان سال ۸۹ و درآمد سرانه بخش صنعت به کمتر از میزان سال ۸۷ تقلیل یافته است. روند بلندمدت تغییرات درآمد سرانه بخش های اقتصادی نیز نشان می دهد دارای روند کلی صعودی بوده و همواره بخش خدمات بالاترین درآمد سرانه و بخش کشاورزی کمترین درآمد سرانه را به خود اختصاص داده اند. بنابراین بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخش های اقتصادی منافع کمتری را نصیب فعالان خود نموده است. بنابر آخرین آمار رسمی بانک جهانی در سال ۲۰۱۴، بیشترین درآمد سرانه کسب شده در بخش کشاورزی مربوط به کشور اسلوانی و معادل ۱۸۶/۹ هزار دلار بوده است. متوسط درآمد سرانه کشاورزی ۲۱۵ کشور جهان ۱۴ هزار دلار می باشد. طبق آمار بانک جهانی درآمد سرانه بخش کشاورزی ایران در سال ۲۰۱۴ (۹۳) معادل ۵/۵ هزار دلار بوده است و در رتبه ۱۰۴ جهان و پایین تر از متوسط جهانی قرار دارد.

به لحاظ طبقه‌بندی جنسیتی اشتغال در بخش کشاورزی در سال ۹۴ از ۳۹۶۱ میلیون نفر شاغل بخش کشاورزی، ۱۹/۹ درصد را زنان و ۸۰/۱ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. از این تعداد ۷۹/۳ درصد در مناطق روستایی و ۲۰/۷ درصد در مناطق شهری می‌باشند. از سوی دیگر سهم بخش کشاورزی در اشتغال زنان و مردان در سال ۹۴ به ترتیب ۲۲/۸ و ۱۷/۱ درصد بوده است.

جدول ۲: خلاصه شاخص‌های اقتصاد کلان - اشتغال و درآمد سرانه کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۸۳ - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	میزان اشتغال (هزار نفر)	۳۹۶۱.۰	-	۳.۹	۳۸۹۹.۷
۲	رشد اشتغال (درصد)	۳.۹	-	۶.۵	۰.۰
۳	سهم اشتغال کشاورزی از کل اقتصاد (درصد)	۱۸.۰	-	۰.۱	۱۸.۳
۴	اشتغال زنان (هزار نفر)	۷۸۹.۸	-	۱۶.۷	۷۸۳.۷
۵	اشتغال مردان (هزار نفر)	۳۱۷۱.۵	-	۱.۱	۳۱۱۶.۱
۶	اشتغال روستایی (هزار نفر)	۳۱۴۰.۲	-	۳.۰	۳۱۳۲.۰
۷	اشتغال شهری (هزار نفر)	۸۲۱.۱	-	۷.۴	۷۶۷.۷
۸	سهم بخش کشاورزی از اشتغال زنان (درصد)	۲۲.۸	-	۰.۰	-
۹	سهم بخش کشاورزی از اشتغال مردان (درصد)	۱۷.۱	-	۰.۰	-
۱۰	درآمد سرانه (میلیون ریال)	۳۵.۷	-	۰.۱	۳۳.۵

توضیحات: شاخص‌هایی که دارای واحد درصد هستند در ستون سوم (رشد نسبت به سال ۹۳) تفاوت با سال گذشته لحاظ شده است. مأخذ: سالنامه آماری مرکز آمار ایران، بانک مرکزی و محاسبات تحقیق

اقتصاد کلان - سرمایه‌گذاری: طبق گزارش حساب‌های ملی بانک مرکزی، اندازه سرمایه‌گذاری صورت گرفته

در بخش کشاورزی در سال ۹۴ (به قیمت‌های ثابت سال ۸۳) معادل ۱۳۱۲۲ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال گذشته به مقدار قابل توجهی معادل ۲۷/۹- درصد کاهش یافته است. در دو سال قبل یعنی سال‌های ۹۳ و ۹۲ نیز سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از رشد بسیار اندکی معادل ۰/۲ درصد برخوردار بوده است در حالیکه در سال ۹۱ مشابه سال جاری (۹۴) با کاهش ۴۱/۴ درصدی مواجه بوده است. این امر نشان می‌دهد وضعیت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در شرایط نامساعدی قرار دارد. شرایط نامساعد سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی جدای از وضعیت نابسامان سرمایه‌گذاری کشور نیست و تا حدود زیادی متأثر از شرایط کلی حاکم بر اقتصاد کشور می‌باشد. طبق آمار رسمی بانک مرکزی میزان سرمایه‌گذاری در کل کشور در سال ۹۴ با ۱۱ درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۵۴۴۳۹۶ میلیارد ریال رسیده است. رشد سرمایه‌گذاری در اقتصاد طی سال‌های ۹۱، ۹۲ و ۹۳ نیز به ترتیب ۲۳/۸-، ۷ و ۶/۹ درصد بوده است که به لحاظ روند نشان می‌دهد تغییرات سرمایه‌گذاری

بخش کشاورزی همسو با تغییرات کل سرمایه‌گذاری در اقتصاد است هر چند به لحاظ کمی وضعیت در کل اقتصاد به مراتب بهتر از بخش کشاورزی است. درحالی‌که رابطه ارزش افزوده در کل اقتصاد و بخش کشاورزی به صورت عکس بوده و اگرچه کل اقتصاد دچار رکود بوده اما بخش کشاورزی دارای رشد مثبت اقتصادی بوده است. به عبارت دیگر سال ۹۴ همزمان با کاهش تورم، شاهد کاهش چشمگیر سطح سرمایه‌گذاری و در نتیجه کاهش اندازه تولید و ورود مجدد اقتصاد به رکود بود. رکود در کل اقتصاد اگرچه منجر به رکود در بخش کشاورزی نشد اما از آنجایی که بخش عمده سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران و به ویژه در بخش کشاورزی متکی به بودجه عمرانی و درآمدهای دولتی است لذا کشور دچار کمبود سرمایه‌گذاری شد و بخش کشاورزی به دلیل وابستگی بیشتر به سرمایه‌گذاری دولتی و جذابیت کمتر در جلب سرمایه خصوصی، دچار افت شدید سرمایه‌گذاری شد. فعالیت‌های کشاورزی به دلیل ماهیت ریسکی و نامطمئنی که دارند و بازده پایین سرمایه‌گذاری، در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی جذابیت کمتری در جلب سرمایه دارند. سهم بخش کشاورزی از کل سرمایه‌گذاری انجام شده در اقتصاد در سال ۹۴ معادل ۲/۴ درصد است که نسبت به سال گذشته ۰/۵ واحد درصد کاهش یافته است درحالی‌که سهم بخش‌های صنعت و خدمات در همین سال به ترتیب ۸/۳ و ۷۴/۷ درصد بوده است.

جدول ۳: خلاصه شاخص‌های اقتصاد کلان - سرمایه‌گذاری کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۸۳ - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)	۱۳۱۲۲.۴	-	-۲۷.۹	۱۹۷۲۰.۲
۲	رشد سرمایه‌گذاری (درصد)	-۲۷.۹	-	-۲۸.۱	-۱۰.۶
۳	سهم سرمایه‌گذاری کشاورزی از کل اقتصاد (درصد)	۲.۴	-	-۰.۶	۳.۳

توضیحات: شاخص‌هایی که دارای واحد درصد هستند در ستون سوم (رشد نسبت به سال ۹۳) تفاوت با سال گذشته لحاظ شده است. مأخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

اقتصاد کلان - بهره‌وری: بر اساس گزارش سازمان ملی بهره‌وری کشور، بهره‌وری کل عوامل تولید بخش

کشاورزی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ با ۱/۶ درصد رشد از ۱۲۶ واحد به ۱۲۸ واحد رسیده است. همچنین بهره‌وری نیروی کار با رشد ۰/۶۳ درصدی و بهره‌وری سرمایه با رشد ۴/۴ درصدی به ترتیب به بهره‌وری ۱۶۰ و ۷۲ واحد رسیده‌اند. این در حالی است که در کل اقتصاد، رشد بهره‌وری در سال ۹۴ نسبت به سال ۹۳ نزولی بوده و برای کل عوامل تولید ۳- درصد، سرمایه ۳/۴- درصد و نیروی کار ۴/۱- درصد بوده است و شاخص بهره‌وری به ترتیب به ۹۷، ۸۵ و ۱۱۶ واحد کاهش یافته است. بنابراین بهره‌وری در بخش کشاورزی در مقایسه با کل اقتصاد از رشد بالاتری در سال ۹۴ نسبت به سال ۹۳ برخوردار بوده است. از نظر مقدار شاخص نیز، شاخص بهره‌وری کل عوامل تولید و شاخص بهره‌وری نیروی کار بخش

کشاورزی در سال ۹۴ بیشتر از مقدار این شاخص ها در کل اقتصاد بوده است درحالیکه نهاده سرمایه در کل اقتصاد دارای شاخص بهره‌وری بالاتری نسبت به بخش کشاورزی بوده است. مقادیر این شاخص‌ها در مقایسه با سال پایه (۱۳۸۳) نشان می‌دهد وضعیت بهره‌وری در کل اقتصاد افول کرده است اما در بخش کشاورزی بهبود یافته است. با توجه به این که در قانون برنامه پنجم توسعه، هدف‌های رشد بهره‌وری به طور مشخص بیان نشده است و بر سهم ۳۳ درصد از رشد اقتصادی ۸ درصدی مشابه با برنامه چهارم تاکید داشته است، بنابراین اهداف رشد شاخص‌های بهره‌وری در کل اقتصاد و بخش کشاورزی مشابه برنامه چهارم در نظر گرفته شد. بر این اساس رشد بهره‌وری کل عوامل تولید بخش کشاورزی در طول برنامه پنجم به جز در سال ۱۳۹۰ (سال شروع برنامه) و سال ۹۴ (سال پایانی برنامه) در سه سال ۹۳-۹۱ دارای رشد بسیار بالاتر از هدف پیش‌بینی شده برنامه (۲/۲ درصد) بوده است.

جدول ۴: خلاصه شاخص‌های اقتصاد کلان - بهره‌وری کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۸۳ - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	رشد شاخص بهره‌وری نیروی کار(درصد)	-۴.۱	۳.۵	-۶.۷	۳.۵
۲	رشد شاخص بهره‌وری سرمایه(درصد)	۴.۳	۱.۰	۲.۹	۰.۶
۳	رشد شاخص بهره‌وری کل عوامل تولید(درصد)	۱.۶	۲.۵	-۳.۴	۵.۲

توضیحات: شاخص‌هایی که دارای واحد درصد هستند در ستون سوم (رشد نسبت به سال ۹۳) تفاوت با سال گذشته لحاظ شده است. مأخذ: گزارش سالانه سازمان ملی بهره‌وری، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

وضعیت تولیدات کشاورزی - زراعت: بر اساس آمار وزارت جهاد کشاورزی در سال زراعی ۹۴-۹۳، میزان

تولیدات زراعی با ۶/۳ درصد رشد نسبت به سال زراعی ۹۳-۹۲ به ۷۸/۷ میلیون تن رسیده که منجر به تحقق ۸۴/۲ درصد از اهداف برنامه پنجم توسعه در این سال (۹۳/۶ میلیون تن) شده است که تقریباً معادل با متوسط درصد تحقق اهداف تولید در برنامه پنجم (۸۳/۱ درصد) می‌باشد. میزان سطوح کشت شده نیز با ۳/۹ درصد کاهش نسبت به سال ۹۳-۹۲ به ۱۱/۴ میلیون هکتار رسید و ۸۳/۵ درصد از اهداف برنامه پنجم توسعه در این سال (۱۳/۶ میلیون هکتار) را محقق نمود. میزان تحقق اهداف برنامه پنجم در توسعه سطح زیر کشت در سال ۹۴ نسبت به چهار سال اول برنامه پنجم توسعه و میانگین برنامه کمتر بوده است. عملکرد تولیدات زراعی نیز در این سال به طور کلی ۶۹۲۳ کیلوگرم در هکتار برآورد گردید و ۱۰/۶ درصد بیشتر از عملکرد در سال زراعی ۹۳-۹۲ بوده است. با توجه به اهداف برنامه برای تولید و سطح زیر کشت در سال ۹۴-۹۳، انتظار می‌رفت به طور متوسط عملکرد تولیدات زراعی ۶۸۶۹ کیلوگرم در هکتار باشد که آمارها نشان می‌دهد اگرچه به لحاظ تولید و سطح زیر کشت، اهداف محقق نشده است اما میانگین عملکرد بیشتر از انتظارات بوده است.

از کل تولیدات زراعی ۹۲ درصد معادل ۷۲/۵ میلیون تن مربوط به تولیدات آبی با سطح زیر کشت ۶ میلیون هکتاری (معادل ۵۳ درصد) و عملکرد ۱۲۰۲۰ کیلوگرم در هکتار بوده است. میزان تولیدات آبی نسبت به سال گذشته ۶/۴ درصد و عملکرد آن ۸/۲ درصد افزایش یافته است. سهم تولیدات دیم نیز از کل تولیدات ۸ درصد معادل ۶/۳ میلیون تن بوده که نسبت به سال گذشته ۵/۷ درصد رشد داشته است. محصولات دیم در ۴۷ درصد از اراضی زراعی معادل ۵/۴ میلیون هکتار کشت شده و عملکرد ۱۱۸۱ کیلوگرم در هکتار (۱۲/۸ درصد بیشتر از سال گذشته) داشته است. رشد عملکرد تولیدات دیم در این سال کم سابقه بوده به طوریکه طی ۱۶ سال اخیر تنها در سال‌های ۸۱-۸۰ و ۸۸-۸۷ عملکردهای بالا مشاهده شده است. این در حالی است که بارندگی در سال آبی ۹۴-۹۳ نسبت به سال گذشته ۱۰/۸ درصد کاهش یافته است اما در سال‌های ۸۱-۸۰ و ۸۸-۸۷ بارندگی به ترتیب ۴۱ و ۵۳ درصد با افزایش همراه بوده است.

طبق محاسبات گزارش بر مبنای آمار رسمی مرکز آمار ایران، در سال ۹۴ میانگین سود حاصل از تولید محصولات منتخب در یک هکتار ۸۸ میلیون ریال بوده است. در مقیاس هکتار سودآورترین محصول، پیاز با متوسط سود ۱۷۵/۷ میلیون ریال و کم سودترین محصول، جو با متوسط سود ۷۰ هزار ریال می‌باشد. میزان سودآوری در هر هکتار برای چغندر قند ۷۰/۱، سیب زمینی ۶۵/۵، لوبیا چیتی ۵۱/۱، عدس ۲۵/۹، ذرت دانه‌ای ۲۰، برنج ۱۳/۸، پنبه ۱۳/۲، گندم ۱۰/۹، نخود ۹/۴ و آفتابگردان ۲/۵ میلیون ریال بوده است. بنابر آمار رسمی مرکز آمار ایران، متوسط درآمد خانوار روستایی در سال ۹۴ بالغ بر ۱۶۱ میلیون ریال بوده که ۱۹ درصد آن معادل ۳۱ میلیون ریال حاصل از فعالیت‌های کشاورزی می‌باشد. متوسط هزینه خانوار روستایی نیز در سال ۹۴ معادل ۱۴۹ میلیون ریال بوده است.

جدول ۵: خلاصه شاخص های کشاورزی - زراعت - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	تولید زراعت - آبی (میلیون تن)	۷۲.۵	-	۶.۴	۶۴.۴
۲	تولید زراعت - دیم (میلیون تن)	۶.۳	-	۵.۷	۶
۳	تولید زراعت - کل (میلیون تن)	۷۸.۷	۹۳.۶	۶.۳	۷۰.۴
۴	سطح زیرکشت زراعی - آبی (میلیون هکتار)	۶	-	-۱.۷	۶.۳
۵	سطح زیرکشت زراعی - دیم (میلیون هکتار)	۵.۴	-	-۶.۲	۵.۷
۶	سطح زیرکشت زراعی - کل (میلیون هکتار)	۱۱.۴	۱۳.۶	-۳.۹	۱۱.۹
۷	عملکرد زراعی - آبی (کیلوگرم در هکتار)	۱۲۰۱۹.۷	-	۸.۲	۱۰۳۱۸.۳
۸	عملکرد زراعی - دیم (کیلوگرم در هکتار)	۱۱۸۰.۶	-	۱۲.۸	۱۰۶۳
۹	عملکرد زراعی - کل (کیلوگرم در هکتار)	۶۹۲۳	۶۸۶۹	۱۰.۶	۵۹۱۸
۱۰	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار گندم (میلیون ریال)	۱۰.۹	-	۲۳.۸	-
۱۱	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار جو (میلیون ریال)	۰.۱	-	-۹۸.۱	-
۱۲	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار برنج (میلیون ریال)	۱۳.۸	-	۹۵.۳	-
	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار ذرت دانه ای (میلیون ریال)	۲۰.۰	-	۳۴.۲	-
۱۳	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار نخود (میلیون ریال)	۹.۴	-	۱۶۹.۸	-
۱۴	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار لوبیا چیتی (میلیون ریال)	۵۱.۱	-	-۸۲.۹	-
۱۵	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار عدس (میلیون ریال)	۲۵.۹	-	-۱۰۰.۴.۲	-
۱۶	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار پنبه (میلیون ریال)	۱۳.۲	-	-۲۴.۰	-
	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار چغندر قند (میلیون ریال)	۷۰.۱	-	-۲.۳	-
۱۷	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار سیب زمینی (میلیون ریال)	۶۵.۵	-	-۴۹.۰	-
۱۸	متوسط سود حاصل از تولید یک هکتار پیاز (میلیون ریال)	۱۷۵.۷	-	-۴.۶	-

مأخذ: آمارنامه های وزارت جهاد کشاورزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

وضعیت تولیدات کشاورزی - باغبانی - بنا بر آمار انتشار یافته از سوی وزارت جهاد کشاورزی، تولیدات باغی

در سال ۹۴ با ۶/۸ درصد رشد نسبت به سال ۹۳ به ۱۷/۶ میلیون تن رسید. درحالیکه در سند برنامه پنجم توسعه ۲۱/۴ میلیون تن تولیدات باغی پیش بینی شده بود لذا در این سال، ۸۲/۵ درصد از اهداف برنامه تحقق یافته است. از کل تولیدات باغی در سال ۹۴، در حدود ۹۴ درصد معادل ۱۶/۵ میلیون تن تولید آبی بوده است. سطح زیرکشت محصولات باغی (بارور) در سال ۹۴ با ۳/۲ درصد رشد نسبت به سال قبل به ۲/۳ میلیون هکتار رسیده که ۸۵ درصد از آن به صورت آبی و مابقی به صورت دیم کشت شده است. در سال ۹۴ اگرچه سطوح باغات دیم کاهش یافته اما میزان تولید آن افزایش قابل توجهی نسبت به سالهای گذشته داشته است. لذا عملکرد تولیدات باغی دیم معادل ۲۷/۸ درصد رشد داشته است. متوسط عملکرد تولیدات باغی در این سال ۸۴۴۲ کیلوگرم در هکتار برای تولیدات آبی و ۳۳۱۸/۶ کیلوگرم در هکتار برای تولیدات دیم بوده است. عمده محصولات

باغی دیم شامل پرتقال با ۳۸۷/۴ هزار تن و انگور با ۲۷۴/۶ هزار تن می‌باشد که در مجموع ۵۸/۸ درصد از تولیدات باغی دیم کشور را تشکیل می‌دهند.

بر اساس اعلام مرکز آمار ایران متوسط قیمت فروش یک کیلوگرم از محصولات باغی منتخب در مناطق روستایی در سال ۱۳۹۴ شامل سیب درختی ۱۲/۸، زردآلو ۳۵/۹، گلابی ۴۲، انگور ۱۲/۵، پرتقال ۱۴/۵، خرما ۱۶، انار ۱۵/۷، پسته ۲۹۲/۴، بادام ۱۲۶/۴ و گردو ۱۸۳/۹ هزار ریال بوده و به طور متوسط قیمت محصولات باغی در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته ۰/۱- درصد کاهش یافته است. طی ۱۰ سال اخیر اولین بار است که متوسط قیمت فروش سرخرمن محصولات باغی کاهش یافته است.

جدول ۶: خلاصه شاخص های کشاورزی - باغبانی - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	تولید باغبانی - آبی (میلیون تن)	۱۶.۵	-	۵.۷	۱۴.۹
۲	تولید باغبانی - دیم (میلیون تن)	۱.۱	-	۲۶.۸	۱
۳	تولید باغبانی - کل (میلیون تن)	۱۷.۶	۲۱.۴	۶.۸	۱۵.۹
۴	سطح باغات بارور - آبی (میلیون هکتار)	۲.۰	-	۳.۹	۱.۸
۵	سطح باغات بارور - دیم (میلیون هکتار)	۰.۳	-	-۰.۷	۲.۸
۶	سطح باغات بارور - کل (میلیون هکتار)	۲.۳	-	۳.۲	۲.۱
۷	عملکرد باغی - آبی (کیلوگرم در هکتار)	۸۴۴۲.۰	-	۱.۷	۸۲۰۵.۱
۸	عملکرد باغی - دیم (کیلوگرم در هکتار)	۳۳۱۸.۶	-	۲۷.۸	۳۴۹۰.۴
۹	عملکرد باغی - کل (کیلوگرم در هکتار)	۷۶۸۵.۶	-	۳.۵	۷۵۷۰
۱۰	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم سیب درختی (ریال)	۱۲۸۰۸	-	-۱۵.۷	-
۱۱	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم زردآلو (ریال)	۳۵۸۶۱	-	-۳۱.۸	-
۱۲	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم گلابی (ریال)	۴۲۰۰۵	-	۲۸.۴	-
۱۳	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم انگور (ریال)	۱۲۴۵۸	-	۹.۳	-
۱۴	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم پرتقال (ریال)	۱۴۴۹۶	-	-۱۵.۷	-
۱۵	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم خرما (ریال)	۱۵۹۵۸	-	-۵.۷	-
۱۶	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم انار (ریال)	۱۵۶۶۴	-	-۸.۵	-
۱۷	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم پسته (ریال)	۲۹۲۴۱۱	-	-۱.۸	-
۱۸	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم بادام (ریال)	۱۲۶۴۲۵	-	۳۵.۴	-
۱۹	قیمت فروش سرخرمن یک کیلوگرم گردو (ریال)	۱۸۳۸۸۷	-	۵.۶	-

مأخذ: آمارنامه های وزارت جهاد کشاورزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

وضعیت تولیدات کشاورزی - دام، طیور و آبزیان: در اهداف برنامه پنجم توسعه رشد مورد انتظار برنامه در

مجموع تولیدات دام و طیور ۱۰/۴ درصد و آبزیان ۱۲/۸ درصد پیش بینی گردیده بود که بر این اساس می‌بایست در سال ۹۴ به ترتیب ۱۸/۶ و ۱ میلیون تن تولید از فرآورده های مذکور حاصل گردد. لیکن گزارشات رسمی حاکی از تحقق ۷۰/۲ درصدی دام و طیور و حدود ۹۶ درصدی آبزیان نسبت به اهداف برنامه در این سال می‌باشد. میزان تحقق اهداف برنامه در سال ۹۴ به تفکیک شیر ۶۵/۴، گوشت مرغ ۸۵/۱، گوشت قرمز ۷۳، تخم مرغ ۹۳/۵، عسل ۱۴۶ و آبزیان ۹۶ درصد بوده است. تولیدات دام و طیور در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته دارای رشدی معادل ۳/۶ درصد بوده که ۳/۱ واحد درصد کمتر از رشد اهداف برنامه در این سال می‌باشد و تولید آبزیان نیز ۳/۹ درصد رشد داشته که ۷/۴ واحد درصد کمتر از رشد اهداف برنامه بوده است. میزان تولید فرآورده های دامی در سال ۹۴ به ترتیب شیر ۹/۱، گوشت مرغ، ۲/۱، گوشت قرمز ۰/۸، تخم مرغ ۰/۹، ماهی و میگو حدود ۱ میلیون تن و عسل ۷۷ هزار تن بوده است. تولید بخش اعظم فرآورده های دامی به ویژه گوشت مرغ و تخم مرغ وابسته به واردات گسترده خوراک دام و طیور شامل کنجاله سویا، ذرت و جو است. طبق محاسبات گزارش امنیت غذایی سال ۹۴-۹۳ به میزان ۱۲ درصد تولید گوشت قرمز، ۸/۳ درصد تولید شیر، ۷۶ درصد تولید گوشت مرغ و ۷۲ درصد تولید تخم مرغ در سال ۹۴ وابسته به واردات این مواد تغذیه ای بوده است. طی سال های ۸۷ الی ۹۴ به طور متوسط، تولید گوشت قرمز ۱۳/۴ درصد، شیر ۸/۶ درصد، تخم مرغ ۶۶/۱ درصد و گوشت مرغ ۶۹/۷ درصد وابسته به واردات مستقیم این محصولات و غیرمستقیم (مواد علوفه ای) بوده است. به طور کلی میزان وابستگی گوشت قرمز و شیر به نهاده های وارداتی کاهش یافته اما وابستگی گوشت مرغ و تخم مرغ افزایش یافته است.

بر اساس آمار سازمان پشتیبانی امور دام کشور میانگین قیمت یک کیلوگرم اقلام عمده فرآورده های دام و طیور در سطح کشور در سال ۱۳۹۴، شامل شیر (درب دامداری ها) ۱۲، گوشت گوسفند (خرده فروشی) ۲۷۳/۱، گوشت گاو (خرده فروشی) ۲۸۴، گوشت مرغ آماده طبخ (خرده فروشی) ۶۲/۷، تخم مرغ (خرده فروشی) ۴۲ و قیمت جوجه یک روزه عمده فروشی ۱۱/۹ هزار ریال بوده که نسبت به سال قبل به طور متوسط ۱/۱ درصد رشد یافته است. در خصوص نهاده های دامی نیز در سال ۹۴، میانگین قیمت داخلی ذرت، کنجاله سویا، پودر ماهی، جو و سبوس گندم به ترتیب ۷/۶، ۱۵، ۳۷/۶، ۹/۲ و ۷/۵ هزار ریال بوده است که نسبت به سال گذشته به طور متوسط ۶/۲- درصد کاهش یافته است. متوسط رشد قیمت نهاده های دامی طی ۱۱ سال اخیر به استثنای سال های ۸۸ و ۹۴ همواره مثبت و بین ۸ تا ۵۶/۵ درصد بوده است.

جدول ۷: خلاصه شاخص های کشاورزی - دام، طیور و آبزیان - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	تولید شیر (هزار تن)	۹۱۴۰	۱۳۹۷۲	۳.۹	۸۳۶۸.۸
۲	تولید گوشت مرغ (هزار تن)	۲۱۲۳	۲۴۹۵	۴.۴	۱۹۵۵.۳
۳	تولید گوشت قرمز (هزار تن)	۸۰۶	۱۱۰۴	۲.۷	۷۶۶.۶
۴	تولید تخم مرغ (هزار تن)	۹۳۱	۹۹۶	۰.۶	۸۷۲.۵
۵	تولید عسل (هزار تن)	۷۷	۵۳	-۱.۳	۷۰۳.۵
۶	تولید ماهی و میگو (هزار تن)	۹۸۴	۱۰۲۵	۳.۹	۸۴۲.۲
۷	قیمت شیر درب دامداری (ریال)	۱۲۰۳۴	-	۰.۱	-
۸	قیمت گوشت گوسفند خرده فروشی (ریال)	۲۷۳۱۱۸	-	۴.۹	-
۹	قیمت گوشت گاو خرده فروشی (ریال)	۲۸۴۰۱۵	-	۵.۹	-
۱۰	قیمت مرغ آماده طبخ خرده فروشی (ریال)	۶۲۷۲۵	-	-۶.۲	-
۱۱	قیمت تخم مرغ خرده فروشی (ریال)	۴۲۰۲۲	-	۲.۴	-
۱۲	قیمت جوجه یک روزه عمده فروشی (ریال)	۱۱۸۹۸	-	-۰.۳	-
۱۳	قیمت ذرت - داخلی (ریال)	۷۶۵۴	-	-۱۶.۵	-
۱۴	قیمت کنجاله سویا - داخلی (ریال)	۱۴۹۷۸	-	-۱۶.۲	-
۱۵	قیمت پودر ماهی - داخلی (ریال)	۳۷۵۵۸	-	۱۰.۸	-
۱۶	قیمت جو - داخلی (ریال)	۹۲۰۸	-	-۶.۳	-
۱۷	سیوس گندم (ریال)	۷۵۴۵	-	-۲.۸	-

مأخذ: آمارنامه های وزارت جهاد کشاورزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

تجارت کشاورزی - واردات: بنابر آمار گمرک ج.ا.ا در سال ۹۴ از کل واردات کشور ۵۳/۴ درصد به بخش

کشاورزی و صنایع غذایی اختصاص داشته است. در این سال به میزان ۱۸/۸ میلیون تن معادل ۹/۳ میلیارد دلار واردات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی صورت گرفت که نسبت به سال گذشته (۹۳) به لحاظ مقدار ۱۹/۸ درصد و به لحاظ ارزش ۲۰ درصد کاهش یافته است. بخش زیادی از کاهش واردات متأثر از کاهش مقدار واردات گندم، ذرت، برنج و شکر و کاهش ارزش وارداتی این محصولات و همچنین روغن نباتی و کنجاله بوده است. قیمت وارداتی اغلب محصولات کشاورزی در سال ۹۴ در پی افت قیمت جهانی این محصولات کاهش یافته است. این در حالی است که با کاهش قیمت های جهانی، مقدار واردات نه تنها افزایش نیافته بلکه با کاهش نیز همراه بوده است. این نشان می دهد که واردات کشاورزی کشور در راستای تأمین امنیت غذایی و وابسته به آن می باشد و کمتر تحت تأثیر تغییرات قیمت جهانی نوسان دارد.

بررسی ترکیب محصولات وارداتی در سال ۹۴ نشان می دهد، ۹۸/۶ درصد از کل مقدار واردات کشاورزی و صنایع غذایی به محصولات کشاورزی به میزان ۱۸/۵ میلیون تن اختصاص دارد که نسبت به سال ۹۳ با کاهش ۲۰ درصدی مواجه

بوده است. ارزش واردات محصولات کشاورزی در سال ۹۴ بالغ بر ۸/۵ میلیارد دلار بوده است. از مهمترین محصولات وارداتی کشاورزی شامل گندم، ذرت، جو، برنج، قندوشکر، روغن نباتی، کنجاله^۱، حبوبات، انواع میوه، پنبه، گوشت قرمز، گوشت سفید، کره و چای می‌باشد که در مجموع به لحاظ وزنی ۹۸ درصد از کل واردات کشاورزی را شامل می‌شود. از کل مقدار محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۹۳/۲ درصد مربوط به زیربخش زراعت، ۴/۲ درصد مربوط به زیربخش باغبانی و ۱/۲ درصد مربوط به زیربخش دام، طیور و آبزیان بوده است. مهمترین محصول وارداتی کشاورزی، ذرت به میزان ۶/۲ میلیون تن و به ارزش ۱/۴ میلیارد دلار بوده است که ۳۲/۸ درصد از واردات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی را به خود اختصاص داده است. سهم صنایع غذایی از کل واردات کشاورزی و صنایع غذایی، ۱/۴ درصد بوده و به میزان ۲۵۶ هزار تن و به ارزش ۷۳۱/۵ میلیون دلار در سال ۹۴ واردات صورت گرفته است. واردات صنایع غذایی در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته به لحاظ مقدار ۱۳/۴ و به لحاظ ارزش ۱۶/۶ درصد افزایش یافته است. مهمترین محصولات وارداتی صنایع غذایی شامل شیر خشک، کمپوت-آمیوه-عصاره، سبوس، کاکائو و توتون-سیگار-انواع تنباکو می‌باشد که به لحاظ مقدار ۵۵ درصد و به لحاظ ارزش ۶۱/۶ درصد از کل واردات صنایع غذایی را به خود اختصاص می‌دهد.

^۱قندوشکر، کنجاله، روغن نباتی و کره جزء محصولات خام کشاورزی به شمار نمی‌روند اما به دلیل همخوانی با طبقه‌بندی گمرک و جداول گزارش امنیت غذایی در گروه محصولات اساسی کشاورزی قرار داده شده است.

جدول ۸: خلاصه شاخص های تجارت کشاورزی - واردات - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	مقدار واردات کشور (هزار تن)	۳۵۱۵۲.۱	-۱۸.۳	-
۲	مقدار واردات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (هزار تن)	۱۸۷۷۱.۱	-۱۹.۸	۱۹۱۳۶.۶
۳	مقدار واردات محصولات صنایع غذایی (هزار تن)	۲۵۵.۹	۱۳.۴	۲۷۱.۸
۴	مقدار واردات محصولات کشاورزی (هزار تن)	۱۸۵۱۵.۲	-۲۰.۳	۱۸۸۶۴.۸
۵	مقدار واردات محصولات گروه زراعت (هزار تن)	۱۷۵۰۱.۶	-۲۱.۹	-
۶	مقدار واردات محصولات گروه باغبانی (هزار تن)	۷۹۳.۰	۳۶.۷	-
۷	مقدار واردات محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (هزار تن)	۲۲۰.۶	۶.۷	-
۸	مهمترین محصول وارداتی به لحاظ مقدار - ذرت (هزار تن)	۶۱۶۶.۱	-۲.۹	۴۹۶۱.۹
۹	ارزش واردات کشور (میلیون دلار)	۴۱۵۳۸.۵	-۲۰.۸	-
۱۰	ارزش واردات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (میلیون دلار)	۹۲۶۰.۶	-۲۰.۰	۱۱۹۰۱.۹
۱۱	ارزش واردات محصولات صنایع غذایی (میلیون دلار)	۷۳۱.۵	۱۶.۶	۶۹۳.۶
۱۲	ارزش واردات محصولات کشاورزی (میلیون دلار)	۸۵۲۹.۱	-۲۸.۵	۱۱۲۰۸.۳
۱۳	ارزش واردات محصولات گروه زراعت (میلیون دلار)	۶۸۲۲.۶	-۳۳.۹	-
۱۴	ارزش واردات محصولات گروه باغبانی (میلیون دلار)	۸۴۸.۰	۱۳.۸	-
۱۵	ارزش واردات محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (میلیون دلار)	۸۵۸.۵	-۱.۳	-
۱۶	مهمترین محصول وارداتی به لحاظ ارزش - ذرت (میلیون دلار)	۱۴۲۷.۴	-۲۱.۶	۱۵۷۴.۲

توضیحات: محصولات کشاورزی طبق طبقه بندی گمرک، شامل فصول ۱ الی ۱۵، چرم و پوست خام از فصل ۴۱، پيله گرم ابریشم و ابریشم خام از فصل ۵۱ و پنبه از فصل ۵۲ به اضافه شکر و کنجاله دانه های روغنی (که از صنایع غذایی کسر و به محصولات کشاورزی اضافه گردیده است) بوده و محصولات صنایع غذایی شامل فصول ۱۶ الی ۲۴ منهای شکر، کنجاله، روغن و فرآورده های شیر می باشد.
مأخذ: گمرک ج.ا.ا. و محاسبات تحقیق

تجارت کشاورزی - صادرات: طبق اطلاعات گمرک ج.ا.ا. در سال ۹۴ از ۹۳/۹ میلیون تن صادرات غیرنفتی،

۵/۵ درصد به بخش کشاورزی و صنایع غذایی اختصاص یافته است. این میزان معادل ۱۴/۴ درصد از کل درآمد ارزی حاصل از صادرات غیرنفتی کشور می باشد. در این سال صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی به میزان ۵/۲ میلیون تن و به ارزش ۶/۰۱ میلیارد دلار صورت گرفته که نسبت به سال گذشته به لحاظ مقدار ۱۱/۱ درصد و به لحاظ ارزش ۱۳/۲ درصد کاهش یافته است. بخش زیادی از کاهش مقدار صادرات متأثر از کاهش مقدار صادرات پسته، هندوانه، خربزه، زعفران، سبب دخرتی، شیر و فرآورده های آن و گوجه فرنگی تازه بوده است. از بین محصولات اصلی صادراتی تنها خرما، مرکبات، سیب زمینی، خاویار، ماهی، میگو، آب میوه - کمپوت - عصاره و مربا - ژله - مارمالاد با افزایش مقدار صادرات مواجه بوده اند در حالیکه قیمت صادراتی مرکبات، گوجه فرنگی، هندوانه و خربزه، حبوبات، چای، شیر و فرآورده های آن، سیب زمینی و

ماهی کاهش یافته است. به عبارت دیگر اغلب محصولات صادراتی با کاهش مقدار صادرات مواجه بوده و بخشی از آن محصولاتی که رشد صادرات داشته‌اند در شرایط کاهش قیمت صادراتی بوده است. تنها محصولی که در عین افزایش قابل توجه مقدار صادرات، با افزایش محسوس قیمت صادراتی نیز همراه بوده است خاویار با رشد قیمتی ۹۰/۹ درصد می‌باشد.

از کل مقدار محصولات کشاورزی و صنایع غذایی صادر شده در سال ۹۴، به میزان ۸۴/۶ درصد به محصولات کشاورزی اختصاص یافته که معادل ۴/۳۷ میلیون تن می‌باشد. این میزان معادل کسب درآمد ارزی ۴/۷۵ میلیارد دلاری بخش کشاورزی است که سهم ۷۷/۶ درصدی از درآمد کل کشاورزی و صنایع غذایی را شامل می‌شود. صادرات محصولات کشاورزی در مقایسه با سال ۹۳ به لحاظ مقدار ۱۰/۷ درصد و به لحاظ ارزش ۱۵/۷ درصد کاهش یافته است. مهمترین محصولات صادراتی کشاورزی شامل پسته، خرما، مرکبات، سیب، کیوی تازه، انگور خشک کرده، سیب زمینی، پیاز و موسیر، هندوانه و خربزه، گوجه فرنگی، حبوبات، کالاهای اساسی^۱، زعفران، چای، خاویار، ماهی، میگو و شیره فرآورده‌های آن است که در حدود ۸۰ درصد از مقدار صادرات و ۷۵/۶ درصد از ارزش صادرات محصولات کشاورزی را به خود اختصاص داده است. از کل مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۴۲/۲ درصد به زیربخش زراعت، ۲۹/۸ درصد به زیربخش باغبانی و ۱۲/۶ درصد به زیربخش دام، طیور و آبزیان اختصاص دارد. اگرچه بیشترین مقدار صادراتی مربوط به زیربخش زراعت بوده است اما مشابه سال‌های گذشته، ارزش‌آورترین زیربخش، بخش باغبانی است که ۳۶/۴ درصد از ارزش‌آوری محصولات اصلی کشاورزی را به خود اختصاص داده است. سهم ارزش‌آوری زیربخش‌های زراعت و دام و آبزیان برای محصولات اصلی به ترتیب ۲۰/۱ و ۲۱/۱ درصد می‌باشد. مهمترین محصول صادراتی کشاورزی در سال ۹۴ به لحاظ مقدار، سیب زمینی با صادرات ۶۷۸/۸ هزار تن و سهم صادراتی ۱۵/۵ درصد از کل صادرات کشاورزی بوده است. صادرات سیب زمینی در این سال نسبت به سال گذشته ۵۹/۹ درصد رشد داشته است. به لحاظ ارزش‌آوری، پردرآمدترین محصول صادراتی پسته با ارزش صادراتی ۱۲۰۲ میلیون دلار و سهم ۲۵/۳ درصد بوده است که در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته ۲۷ درصد کاهش یافته است. ارزشمندترین محصول صادراتی نیز به لحاظ قیمت واحد صادراتی به خاویار و زعفران اختصاص دارد که به ترتیب ۱۶۲۴/۵ و ۱۴۵۵/۳ هزار دلار به ازای هر تن بوده است.

سهم صنایع غذایی از کل صادرات کشاورزی و صنایع غذایی، ۱۵/۴ درصد بوده و به میزان ۷۹۷ هزار تن و به ارزش ۱/۳۷ میلیارد دلار در سال ۹۴ صادرات صورت گرفته است. صادرات صنایع غذایی در سال ۹۴ نسبت به سال گذشته به لحاظ مقدار ۱۳/۲ درصد و به لحاظ ارزش ۲/۹ درصد کاهش یافته است. به طور کلی صادرات سال ۹۴ نسبت به سال قبل با کاهش

^۱کالاهای اساسی شامل گندم، آرد گندم، روغن و برنج است.

مواجهه بوده است اما میزان کاهش ارزش صادراتی در محصولات صنایع غذایی در مقایسه با سایر محصولات کمتر بوده است. لذا به نظر می‌رسد صادرات صنایع غذایی به کاهش قیمت صادراتی که به تبع کاهش جهانی قیمت‌ها در این سال اتفاق افتاده است حساسیت کمتری داشته و پایدارتر بوده است. مهمترین محصولات صادراتی صنایع غذایی شامل شیرینی و شکلات، بیسکویت و ویفر، رب گوجه‌فرنگی، انواع آب‌میوه و کمپوت، نوشابه و بستنی می‌باشد که به لحاظ مقدار ۵۳/۳ درصد و به لحاظ ارزش ۵۸/۵ درصد از کل صادرات صنایع غذایی را به خود اختصاص می‌دهد.

جدول ۹: خلاصه شاخص‌های تجارت کشاورزی - صادرات - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	مقدار صادرات غیرنفتی کشور (هزار تن)	۹۳۹۰۷۰	-۶.۸	-
۲	مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (هزار تن)	۵۱۶۴.۵	-۱۱.۱	۴۶۸۷.۲
۳	مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی (هزار تن)	۷۹۷.۰	-۱۳.۲	۸۰۳.۲
۴	مقدار صادرات محصولات کشاورزی (هزار تن)	۴۳۶۷.۵	-۱۰.۷	۳۸۸۴.۰
۵	مقدار صادرات محصولات گروه زراعت (هزار تن)	۲۱۷۸.۲	-۰.۴	-
۶	مقدار صادرات محصولات گروه باغبانی (هزار تن)	۱۵۴۰.۰	-۲۶.۰	-
۷	مقدار صادرات محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (هزار تن)	۶۴۹.۳	۰.۹	-
۸	مهمترین محصول صادراتی به لحاظ مقدار - سیب زمینی تازه (هزار تن)	۶۷۸.۸	۵۹.۹	۴۵۳.۰
۹	ارزش صادرات غیرنفتی کشور (میلیون دلار)	۴۲۴۲۹.۰	-۱۶.۱	-
۱۰	ارزش صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (میلیون دلار)	۶۱۲۵.۵	-۱۳.۲	۶۱۶۷.۲
۱۱	ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی (میلیون دلار)	۱۳۷۱.۵	-۲.۹	۱۳۳۸.۴
۱۲	ارزش صادرات محصولات کشاورزی (میلیون دلار)	۴۷۵۴.۰	-۱۵.۷	۴۸۲۸.۸
۱۳	ارزش صادرات محصولات گروه زراعت (میلیون دلار)	۱۲۲۹.۲	-۱۶.۰	-
۱۴	ارزش صادرات محصولات گروه باغبانی (میلیون دلار)	۲۲۳۱.۰	-۲۱.۹	-
۱۵	ارزش صادرات محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (میلیون دلار)	۱۲۹۳.۸	-۲.۳	-
۱۶	مهمترین محصول صادراتی به لحاظ ارزش - پسته (میلیون دلار)	۱۲۰۲.۰	-۲۷.۱	۱۲۳۲.۳

توضیحات: محصولات کشاورزی طبق طبقه بندی گمرک، شامل فصول ۱ الی ۱۵، چرم و پوست خام از فصل ۴۱، پيله کرم ابریشم و ابریشم خام از فصل ۵۱ و پنبه از فصل ۵۲ به اضافه شکر و کنجاله دانه های روغنی (که از صنایع غذایی کسر و به محصولات کشاورزی اضافه گردیده است) بوده و محصولات صنایع غذایی شامل فصول ۱۶ الی ۲۴ منهای شکر، کنجاله، روغن و فرآورده های شیر می باشد. صادرات غیرنفتی شامل میعانات گازی نیز می شود. مأخذ: گمرک ج.ا.ا. و محاسبات تحقیق

تجارت کشاورزی - تراز تجاری: تراز تجاری بخش کشاورزی در سال ۹۴ معادل ۳/۱- میلیون دلار است که نسبت به سال گذشته ۴۳ درصد بهبود یافته است. برخلاف سال گذشته تراز وزنی نیز نسبت به سال گذشته ۲۲/۷ درصد بهبود یافته و معادل ۱۳/۶- میلیون تن بوده است. تراز تجاری کالاهای غیرنفتی، صنایع غذایی، زیربخش دام- طیور و آبزیان، و زیربخش باغبانی در سال ۹۴ مثبت است و در مجموع بخش کشاورزی و صنایع غذایی، بخش کشاورزی و زیربخش زراعت تراز تجاری منفی است. لذا در بخش کشاورزی زیربخش زراعت نقش مؤثری در منفی شدن تراز تجاری دارد.

جدول ۱۰: خلاصه شاخص های تجارت کشاورزی - تراز تجاری - در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	میزان تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	تراز وزنی کل کالاهای غیرنفتی کشور (هزار تن)	۵۸۷۵۴.۹	۱۰۱۳.۰	-
۲	تراز وزنی محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (هزار تن)	-۱۳۶۰۶.۶	۴۰۰۱.۲	-۱۴۴۴۹.۳
۳	تراز وزنی محصولات صنایع غذایی (هزار تن)	۵۴۱.۱	-۱۵۱.۴	۵۳۱.۴
۴	تراز وزنی محصولات کشاورزی (هزار تن)	-۱۴۱۴۷.۷	۴۱۵۲.۶	-۱۴۹۸۰.۸
۵	تراز وزنی محصولات گروه زراعت (هزار تن)	-۱۵۳۲۳.۴	۴۹۱۴.۰	-
۶	تراز وزنی محصولات گروه باغبانی (هزار تن)	۷۴۷.۰	-۷۵۳.۰	-
۷	تراز وزنی محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (هزار تن)	۴۲۸.۷	-۸.۰	-
۸	تراز تجاری کل کالاهای غیرنفتی کشور (میلیون دلار)	۸۹۰.۵	۳۹۰۰.۰	-
۹	تراز تجاری محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (میلیون دلار)	-۳۱۳۵.۱	۲۳۶۸.۷	-۵۷۳۷.۶
۱۰	تراز تجاری محصولات صنایع غذایی (میلیون دلار)	۶۴۰.۰	-۱۴۵.۵	۶۴۴.۹
۱۱	تراز تجاری محصولات کشاورزی (میلیون دلار)	-۳۷۷۵.۱	۲۵۱۴.۲	-۶۳۸۲.۵
۱۲	تراز تجاری محصولات گروه زراعت (میلیون دلار)	-۵۵۹۳.۴	۳۲۵۹.۴	-
۱۳	تراز تجاری محصولات گروه باغبانی (میلیون دلار)	۱۳۸۳.۰	-۷۲۷.۰	-
۱۴	تراز تجاری محصولات گروه دام، طیور و آبزیان (میلیون دلار)	۴۳۵.۳	-۱۸.۲	-

توضیحات: محصولات کشاورزی طبق طبقه بندی گمرک، شامل فصول ۱ الی ۱۵، چرم و پوست خام از فصل ۴۱، پيله کرم ابریشم و ابریشم خام از فصل ۵۱ و پنبه از فصل ۵۲ به اضافه شکر و کنجاله دانه های روغنی (که از صنایع غذایی کسر و به محصولات کشاورزی اضافه گردیده است) بوده و محصولات صنایع غذایی شامل فصول ۱۶ الی ۲۴ منهای شکر، کنجاله، روغن و فرآورده های شیر می باشد.
مأخذ: گمرک ج.ا.ا. و محاسبات تحقیق

بیمه محصولات کشاورزی: طبق گزارش صندوق بیمه محصولات کشاورزی در سال ۹۴-۱۳۹۳، سطح پوشش

بیمه در اراضی زراعی، باغی، آبزیان و منابع طبیعی کشور در سال زراعی ۹۴-۹۳ به ترتیب ۳۵۳۳، ۵۸۵، ۶/۴ و ۲۸۳۷ هزار هکتار است که نسبت به سال گذشته به ترتیب ۹/۱۴-، ۶/۱۹، ۴۲/۵ و ۸/۶۱- درصد تغییر یافته است. همچنین عملکرد بیمه در زیربخش های دام و طیور در این سال به ترتیب ۱۰ میلیون واحد دامی و ۸۳۲ میلیون قطعه بوده که به ترتیب ۷/۲ و ۱۴/۷۳-

درصد رشد نسبت به سال گذشته (۹۳-۹۲) داشته است. سهم اراضی زراعی بیمه شده از کل اراضی زراعی در سال‌های ۹۳-۹۲ و ۹۴-۹۳ به ترتیب ۳۲/۸ و ۳۱/۱ درصد کل اراضی زراعی برآورد شده که با کاهش ۵/۲ درصدی در این مدت مواجه بوده است. در بین محصولات زراعی، گندم بیشترین سطح بیمه شده را با حدود ۶۰ درصد (۲۰۸۱ هزار هکتار) به خود اختصاص داده است و جو با سهم ۱۲ درصد در رتبه دوم قرار دارد. همچنین از ۲/۳ میلیون هکتار اراضی باغی در سال ۹۴، سهمی معادل ۲۵/۵ درصد یعنی ۰/۵۸ میلیون هکتار تحت پوشش بیمه قرار گرفت که این سهم نسبت به سال گذشته ۲/۹ درصد رشد یافته است. در بین محصولات باغی حدود ۱۱۴ هزار هکتار (سهم ۲۰ درصد) از محصول پسته تحت پوشش بیمه قرار گرفته است و خرما با سطح پوشش بیمه ۱۱۱ هزار هکتار (سهم ۱۹ درصد) در رتبه دوم قرار گرفته است. از ۷۶/۵ میلیون واحد دامی در سال ۹۴، تعداد ۱۰ میلیون واحد دامی (۱۲/۵ درصد) بیمه شده اند. در میان دام‌های بیمه شده بیشترین میزان بیمه شده بالغ بر ۵۰ درصد مربوط به دام‌های سبک (گوسفند و بز) بوده است و پس از آن دام‌های صنعتی با اختصاص سهمی ۲۵ درصدی از کل در رتبه دوم قرار گرفته‌اند. در طیور بیمه شده بیشترین میزان بیمه شده با سهم ۹۴/۵ درصد به نیمچه گوشتی و در آبزیان بیمه شده نیز به آبزیان گرم آبی با سهم ۵۰ درصد اختصاص یافته است. نکته قابل توجه مربوط به سطح بیمه شده میگو می‌باشد که سهم ۴۹/۵ درصدی از کل سطح بیمه شده شیلات را به خود اختصاص داده است در حالیکه سال گذشته تنها ۲۱ درصد بوده است. در زیر بخش منابع طبیعی نیز طرح‌های مرتع‌داری با اختصاص سهمی ۹۹ درصدی بیشترین سهم بیمه شده در این زیر بخش را به خود اختصاص داده است.

میزان تحقق اهداف تعیین شده در برنامه پنجم توسعه برای سال ۹۴ در زیربخش زراعت ۴۵/۲، باغبانی ۶۳/۶، دام ۱۷/۸، طیور ۱۰۰/۷، آبزیان ۴۱/۲ و منابع طبیعی ۳۴/۴ درصد می‌باشد. درصد تحقق اهداف برنامه در سال ۹۴ نسبت به سال ۹۳ برای همه زیربخش‌ها به استثنای شیلات و آبزیان کاهش یافته است.

میزان غرامت پرداختی در سال ۹۳-۹۴ در مجموع در کلیه بخش‌ها ۱۱۸۴۸ میلیارد ریال است که از این میزان به ترتیب ۳۶/۷ درصد به زیر بخش زراعت، ۴۹/۵ درصد به زیر بخش باغبانی، ۷/۴ درصد به زیر بخش دام، ۶/۳ درصد به زیر بخش طیور و کمتر از یک درصد منابع طبیعی و آبزیان پرداخت شده است. همچنین کل حق بیمه پرداختی در سال‌های زراعی ۹۳-۹۲ و ۹۴-۹۳ به ترتیب ۸۹۰۷ و ۱۳۶۱۶ میلیارد ریال بوده و جزء سال‌هایی است که بالاتر از غرامت پرداختی بوده است. کل حق بیمه پرداختی در این سال‌ها به ترتیب معادل ۱۰۲/۱ و ۱۱۴/۹ درصد از کل غرامت پرداختی در این سال‌ها است؛ که از این میزان حق بیمه پرداختی سهم کشاورز به ترتیب در سال‌های ۹۳-۹۲ و ۹۴-۹۳ معادل ۳۱/۳ و ۲۳/۱ درصد بوده است.

بیشترین سهم حق بیمه پرداختی از سوی کشاورز در سال ۹۴ مربوط به زیربخش دام با سهم ۴۶ درصد می‌باشد. سهم سایر زیربخش‌ها شامل زراعت ۲۱/۷، منابع طبیعی ۳۱/۳، طیور ۳۳/۹، آبزیان ۴۱ و باغبانی ۱۸/۱ درصد برآورد شده است.

عملکرد درآمدی صندوق بیمه در سال ۹۴ برای دومین سال متوالی مثبت و ۹/۵ برابر سال گذشته (۱۷۶۷ میلیارد ریال) می‌باشد. بررسی شاخص ضریب نفوذ بیمه نیز نشان می‌دهد میزان نفوذ بیمه در بخش کشاورزی چندان مطلوب نیست و در بیشترین حالت به ۱/۹۵ درصد در سال ۹۰-۸۹ رسیده است. ضریب نفوذ بیمه در سال ۹۴-۹۳ معادل ۱/۱۴ درصد بوده است.

جدول ۱۱: خلاصه شاخص‌های بیمه محصولات کشاورزی در سال ۹۴

ردیف	شرح شاخص	عملکرد سال ۹۴	هدف سال ۹۴	درصد تغییرات نسبت به سال ۹۳	متوسط برنامه پنجم
۱	میزان پوشش بیمه در زیربخش زراعت (هزار هکتار)	۳۵۳۳	۷۸۱۲.۰	۱۰۰.۹	۴۶۳۸.۹
۲	میزان پوشش بیمه در زیربخش باغبانی (هزار هکتار)	۵۸۵	۹۲۰.۱	۶۷.۰	۵۲۹.۶
۳	میزان پوشش بیمه در زیربخش دام (میلیون واحد دامی)	۱۰	۵۴.۰	۵۰۶.۷	۱۰.۸
۴	میزان پوشش بیمه در زیربخش طیور (میلیون قطعه)	۸۳۲	۸۲۶.۰	-۱۵.۴	۹۰۱.۱
۵	میزان پوشش بیمه در زیربخش شیلات و آبزیان (هکتار)	۶۴۱۰	۱۵۵۶۵.۰	۲۴۶.۲	۶۰۸۱.۳
۶	میزان پوشش بیمه در زیربخش منابع طبیعی (هزار هکتار)	۲۸۳۷	۸۲۴۴.۰	۱۶۵.۶	۳۰۲۰.۱
۷	گرامت پرداختی زیربخش زراعت (میلیارد ریال)	۴۳۴۸	-	۹۲.۰	۳۴۰۵.۸
۸	گرامت پرداختی زیربخش باغبانی (میلیارد ریال)	۵۸۶۲	-	۳۴.۰	۳۸۵۳.۲
۹	گرامت پرداختی زیربخش دام (میلیارد ریال)	۸۷۴	-	۲۷.۲	۷۲۲.۴
۱۰	گرامت پرداختی زیربخش طیور (میلیارد ریال)	۷۵۱	-	-۴۴.۷	۱۶۳۰.۸
۱۱	گرامت پرداختی زیربخش شیلات و آبزیان (میلیارد ریال)	۱۱	-	-۴۷.۶	۲۶.۶
۱۲	گرامت پرداختی زیربخش منابع طبیعی (میلیارد ریال)	۲	-	-۸۵.۷	۱۰.۲
۱۳	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش زراعت (میلیارد ریال)	۸۴۶	-	۵.۸	۸۱۴.۶
۱۴	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش باغبانی (میلیارد ریال)	۱۲۶۴	-	۳۳.۱	۸۷۴.۸
۱۵	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش دام (میلیارد ریال)	۳۹۵	-	۱۶.۵	۳۲۷.۸
۱۶	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش طیور (میلیارد ریال)	۶۲۴	-	-۹.۸	۵۵۹.۶
۱۷	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش شیلات و آبزیان (میلیارد ریال)	۱۷	-	۱۳۲.۹	۸.۹
۱۸	حق بیمه دریافتی از کشاورز در زیربخش منابع طبیعی (میلیارد ریال)	۵	-	۰.۰	۴.۲
۱۹	عملکرد درآمدی بیمه محصولات کشاورزی (میلیارد ریال)	۱۷۶۷	-	۸۴۴.۹	-۱۰۳۳.۰
۲۰	ضریب نفوذ بیمه محصولات کشاورزی (درصد)	۱	-	۴۳.۹	۱.۲

مأخذ: آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی، سند برنامه پنجم توسعه و محاسبات تحقیق

جمع‌بندی و پیشنهادها: از جمله مسائلی که بخش کشاورزی با آن روبروست وجود نوسان زیاد در رشد ارزش افزوده بخش است که بخشی از آن به دلیل نوسان در قیمت فروش و بی ثباتی در بازار محصولات کشاورزی، نداشتن رویه مشخص و بلندمدت در سیاستگذاری‌ها و حمایت‌های سیاستی و نداشتن برنامه‌ریزی‌های دقیق و همه جانبه برای توسعه بخش کشاورزی بوده است. این در حالی است که بخش کشاورزی در سال‌های اخیر که کشور شرایط سخت اقتصادی را تجربه نموده ظرفیت‌های بالایی از خود نشان داده و با وجود رکود در اقتصاد، رشد اقتصادی مثبت داشته است. رشد اقتصادی مثبت بخش کشاورزی در سال ۹۴ در شرایطی بوده است که میزان تولیدات گیاهی (زراعی و باغی) به طور قابل توجهی افزایش یافته است و این افزایش ناشی از بهبود عملکرد تولیدات در واحد هکتار بوده است. در فرآورده‌های دامی عسل، ماهی و میگو و تخم مرغ اهداف برنامه پنجم توسعه را به خوبی محقق نموده‌اند و از جمله محصولاتی به شمار می‌روند که پتانسیل بالایی در سرمایه‌گذاری و سیاست‌گذاری به منظور توسعه تولید دارند هر چند تولید تخم مرغ به دلیل وابستگی ۷۲ درصدی به واردات خوراک طیور قابل تأمل است. به طور کلی حدود ۶۰ درصد از واردات محصولات کشاورزی را نهاده‌های دامی شامل ذرت، جو و کنجاله تشکیل می‌دهند. لذا تمرکز بر توسعه تولید این محصولات، مستلزم ایجاد امنیت در تأمین نهاده‌های دامی می‌باشد.

بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی منافع کمتری را نصیب فعالان خود نموده است. نوسان متوسط قیمت فروش محصولات کشاورزی و در برخی سال‌ها پیشی گرفتن رشد هزینه‌های تولید در مقایسه با رشد درآمد کشاورزان حاکی از ناپایداری درآمد کشاورزان و ریسک درآمدی فعالیت‌های کشاورزی است. پایین بودن درآمد سرانه کشاورزی در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی، وجود نوسانات درآمدی بالا و سودآوری اندک برخی محصولات کشاورزی، منجر به افزایش ریسک فعالیت در این بخش و ناتوانی مزمن بهره‌برداران در پس انداز و توسعه توان مالی آن‌ها گردیده است و رفته رفته نرخ سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را از سوی بخش خصوصی که اکثریت فعالان بخش را تشکیل می‌دهند کاهش داده و لذا این بخش در تأمین سرمایه به شدت وابسته به دولت و تزریق منابع دولتی است. به عبارت دیگر خاصیت درونزایی بخش به شدت دچار چالش شده است.

با توجه به پتانسیل بالایی که این بخش در شرایط رکود اقتصادی از خود نشان می‌دهد لازم است تدابیری اتخاذ شود که با تقویت رشد درونزای سرمایه، سطح وابستگی آن به سرمایه‌گذاری دولتی کاهش یابد. تزریق سرمایه به مقدار مناسب و به صورت مستمر می‌تواند پتانسیل‌های بخش را بیش از پیش نمایان سازد و این امر جز با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی میسر نخواهد شد. در این راستا تعیین مشوق‌هایی مانند سرمایه‌گذاری مکمل دولت - به عنوان مثال ایجاد واحدهای تبدیلی یا تکمیلی

در کنار تولید توسط دولت و واگذاری تدریجی به آن دسته از بخش خصوصی که در تولید سرمایه گذاری کرده باشند- در کنار سرمایه گذاری بخش خصوصی می تواند افزایش سرمایه گذاری در بخش کشاورزی را به دنبال داشته باشد.

در مجموع بخش کشاورزی نیازمند اتخاذ تدابیر هوشمندانه، مدبرانه و پایدار در برخی عرصه ها است تا موتور محرک این بخش را وادار به حرکت نموده و اقتصاد کشور را از پتانسیل های نهفته در این بخش بهره مند سازد. این عرصه ها شامل «**تأمین نهاده و تولید محصول کشاورزی**» با هدف ارتقای بهره وری، کاهش هزینه های تولید، و بهبود کیفیت و سلامت محصول، «**بازاریابی و بازاریابی محصول**»، «**توسعه صادرات کشاورزی**» در جهت پایداری فعالیت کشاورزی و «**تأمین مالی و سرمایه گذاری**» فعالیت های کشاورزی است. این چهار عرصه لازم و ملزوم یکدیگر بوده و ارتباط تنگاتنگی میان آن ها برقرار است و اتخاذ هر گونه اقدامی در هر یک از این عرصه ها بر سایر اقدامات و برنامه ها در سایر عرصه ها اثربخش خواهد بود. لذا در انتهای گزارش توصیه ها و راهکارهای پیشنهادی در قالب هر یک از این عرصه ها ارائه گردیده و اجرای هر یک مستلزم توجه به ابعاد و اثربخشی آن در سایر عرصه ها و پیش بینی اقدامات ضروری مکمل در عرصه های مذکور می باشد.

تهیه کننده: مطهره بخشایش - کارشناس ارشد اقتصادی مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

اطلاعات تماس: Bakhshayesh.motahareh@yahoo.com